

БЛАКИТНИЙ ТА ЖОВТИЙ КОЛЬОРИ — УЛЮБЛЕНІ З ДИТИНСТВА

— Про те, чи мріяли Ви про незалежність — не запитую. Думаю — однозначно...

— Звичайно, ми всі хотіли незалежності. Я мріяв про неї з дитинства. Народився й виріс на березі Азовського моря, де були степ і море, небо і степ. Навесні розквітали жовті і проліски. Тому блакитний та жовтий кольори — мої улюблені з дитинства, хоч я ще не знав, що це барви нашого прапора.

Навчаючись у Київському університеті ім. Тараса Шевченка, ми теж хотіли незалежності. Але не думали, що це станеться так швидко. Я завжди намагався схилити зросійщених киян до української мови. Хотів, щоб українці повернулися до рідної мови, а представники інших національностей, крім своєї, знали ще й мову країни, де вони живуть. Ніхто проти цього не заперечував, принаймні зі мною всі розмовляли українською. Але ці розмови, мабуть, ставали відомі всім, тому пильні органи мене одразу зарахували до націоналістів. Тоді це вважалося великим гріхом, але комсорг нашого курсу захищала мене: “Та це він не навмисне, це він просто так”. Або ще казали: “Він розмовляє українською мовою скрізь, де треба й де не треба”. У жодній нормальній країні недопустимі такі міркування.

Коли закінчив університет, дістав призначення в Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Спочатку завідувач відділу історії української мови К. К. Цілуйко взяв мене до себе, але невдовзі зарахував до націоналістів, тому що, редагуючи шкільний підручник, я замість “проценти” написав “відсотки”, замість “фактори” — “чинники”. Проте пощастило, бо згодом мене запросив Олександр Савович Мельничук, академік, завідувач відділу загальної та слов’янського мовознавства. І коли мій попередній керівник його застерігав, мовляв, “Пonomарів націоналіст”, відповів: “Мене це не цікавить, мене цікавить, як він працюватиме”. У цьому відділі я працював довго, але через різні причини мені довелося піти з Інституту нібито “за власним бажанням”.

ІВАН ДЗЮБА ЗРОБИВ ТОДІ РЕВОЛЮЦІЮ В УМАХ!

— Одна з цих причин — поширення “самовидом” праці І. Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація”?

— По-перше, агітував усіх за українську мову. Коли Іван Дзюба написав роботу “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, на квартирі в Зиновії Тарасівни Франко був ніби штаб. Ми там вчитували, редагували, перекладали цей твір російською мовою (щоб передати в інші республіки), організовували передрук на друкарських машинках. З хвилюванням згадую, як це відбувалося. У мене була знайома друкарка, яка працювала на радіо. За прізвиськом — росіянка. Якось я попросив передрукувати “великий текст, бажано так, щоб його ніхто не бачив”. Вона сказала: “Прийдіть за тиждень”. Уже через два дні дзвінок: “Олександр Даниловичу, я друкувала день і ніч, на одному подихові, не могла відірватися...” Потім я знову пішов до неї з цим самим замовленням. Відповіла: “Не можу, бо мені вже Сергій Плачинда цю роботу приніс”. Іван Дзюба зробив тоді революцію в умах! Багато молоді почало повертатися до української мови. З цією працею було пов’язано два періоди: перший — коли можна було казати: “Так, звичайно, я читав “Інтернаціоналізм чи русифікацію”, її читають навіть у трамваях і тролейбусах”. А вже в середині 1970-х років, коли ще дужче почали закручувати гайки, Михайлина Коцюбинська порадила мені: “Ти нічого не знаєш, нічого не бачив, ні з ким не розмовляв”.

До всього, колишня дружина одного мого товариша донесла на нього, що він націоналіст і поскаржилася, що це я так на нього впливаю. Мене викликали в КДБ для різних пояснень і пропозицій. Оскільки я ні на що не погодився, з Інституту мо-

ТВОРИТИ УКРАЇНСЬКИЙ СВІТ!

Олександр ПОНОМАРІВ — український мовознавець, перекладач, публіцист, громадський діяч. Доктор філологічних наук, професор. Автор понад 200 наукових праць. Заступник голови Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. У переддень 20-річчя Незалежності ділиться своїми думками про значення цієї віхи в нашій історії.

мовознавства довелося піти “за власним бажанням”, хоч я тільки-но захистив кандидатську дисертацію. Деякий час був без роботи, мене нікуди не брали. Потім завдяки сприянню друзів улаштувався у видавництво “Техніка”. Нарешті 1979 року професор Алла Петрівна Коваль запропонувала мені перейти на її кафедру мови та стилістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Відтоді я там і працюю, де пройшов шлях від асистента до завідувача, захистивши докторську дисертацію.

Після “хрущовської відлиги” почалися арешти. Наприкінці 1980-х — на початку 1990-х було національне піднесення, коли ми перестали боятися “компетентних органів”, коли було студентське голодування 1990-го року. Ми, викладачі, всіляко підтримували молодь. І раптом сталася ця визначна подія — проголошено Незалежність. Ми наївно думали, що тепер досягнемо всього, чого хотіли.

НАРОБИЛИ БАГАТО ПОМИЛОК

— Чому ж ці сподівання не справдилися?

— По-перше, до влади прийшли ті самі комуністи, тільки перефарбовані. Та й наші демократи, патріоти наробили багато помилок. Я не в захваті від Л. Кравчука, одного з ідеологів комуністів. Але ж він тоді запропонував Рухові співпрацювати. В’ячеслав Чорновіл відмовився. А можливо, щось би з того й вийшло. Бо, наприклад, перший секретар Компартії Литви Е. Бразаускас очолив Литву і привів її до справжньої незалежності.

За президентства Л. Кравчука і на хвилі національного піднесення почала активно відроджуватися українська мова. Мої колишні студенти з Донеччини й Луганщини сповіщали: “Навіть у нас на вулицях дедалі частіше можна чути українську мову”. Бо в Україні немає людей, які зовсім її не знають. Однак треба якоїсь хвилі, вказівки згори, щоб люди включилися в процес відродження своєї мови. І такий процес пішов.

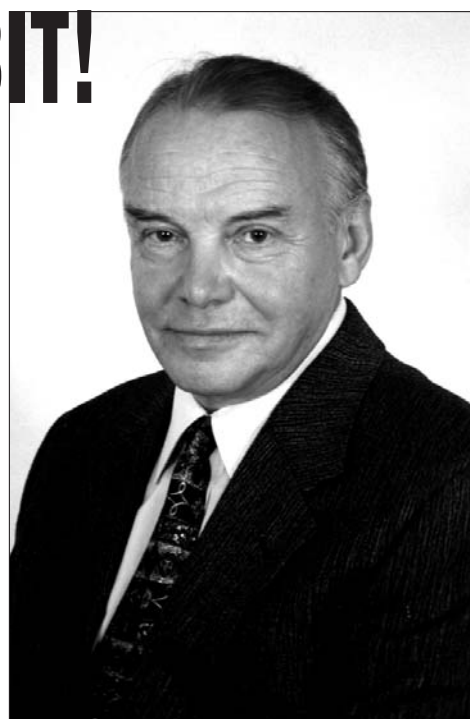
Потім до влади прийшов Леонід Кучма, який у своїй “тронній промові” пообіцяв зробити російську мову другою державною. Реалізувати це не вдалося, бо повстала вся Україна. “Просвіта” тоді організувала Всеукраїнську конференцію “Мова державна — мова офіційна”, делегати з’їхалися з усіх куточків держави. Але

фактично Кучма дав сигнал усім антиукраїнським силам, які вже приготувалися були сприймати незалежну Україну з усіма її атрибутами, серед них і з єдиною державною мовою. Сигнал було почуто, почався відступ. Далі ці тенденції посилювалися, комуністи, які спочатку принишкли, отямалися. На жаль, серед наших комуністів українських немає. Вони або самі вкоротили собі віку (застрешилися М. Хвильовий, М. Скрипник), або їх порозстрілювали. Усі теперішні наші комуністи — антиукраїнські. Тривалий час був один справжній українець — прекрасний поет Борис Олійник, але він нарешті зрозумів, у якій калюжі опинився, і відійшов від них.

За ці роки ми багато втратили. Було ще одне піднесення — Майдан. Ми так повірили в Ющенка! На нього покладали багато надій, він чимало обіцяв, але, по суті, не здійснив майже нічого. Він мав вісім місяців необмеженої влади, вороги української Незалежності зачалися: хтось поїхав у офшори, хтось у Росію... Але В. Ющенко змарнував цей час.

Дуже сприятлива ситуація знову склалася після виборів 2007 року. Віктор Ющенко — Президент, Юлія Тимошенко — прем’єр, Арсеній Яценюк — голова Верховної Ради, у коаліції було 228 осіб. Налагоджувалися відносини з Європейським Союзом, з НАТО. Усе могло б бути нормально. Але Президент разом із В. Балоґою, І. Плющем та ще з деякими “любими друзями” розвалили коаліцію. Звичайно, і в Ю. Тимошенко, і в А. Яценюка є вади, але треба було об’єднатися в ім’я України. На жаль, ніхто не зміг піднятися над своїми амбіціями.

Можна любити Юлію Тимошенко, можна не любити, але на останніх президентських виборах за неї проголосувала половина України. І якби не “протівсіхи”, вона перемогла б. Тепер, зокрема й завдяки “протівсіхам”, мусимо жити під антиукраїнською владою на чолі з новим Президентом. Якщо хтось не бачить різниці між Ю. Тимошенко і В. Януковичем, то хай пригадає: в уряді Ю. Тимошенко міністром освіти й науки був Іван Вакарчук, один із найкращих ректорів університетів України. А тепер — українофоб Д. Табачник. Міністра освіти з такими поглядами на Україну та її історію навіть за радянської влади не могло бути.

Я ВСЕ-ТАКИ ОПТИМІСТ

— Відомо його заява про галичан, які “руки не мила”.

— Не Табачникові судити про культурний рівень Галичини й Буковини. Багато в чому (хоч не в усьому) нам треба було вчитися в галичан. Або такий факт. Благословляв Президента “на царство” не наш патріарх (хай би вже хоч не Філарет, то Володимир), а сумнівної святості заїжджий Кіріл з Росії, який тепер не вилазить з України і прагне будь-що творити тут так званий “руський мір”. Д. Табачник йому всіляко сприяє.

А в областях із українською мовою значно гірше, ніж у столиці. В Одесі, де було дві третини шкіл з українською мовою навчання, новий міський голова О. Костусев скрізь повідкривав російські класи. Знаючи мовну ситуацію в Одесі, можна передбачити, що лише частина українців боротиметься проти цього, а більшості все одно — яка школа, туди й підуть. Тобто почалося нове російщення нашої південної перлини.

— А що дала Незалежність особисто Вам?

— Мені Незалежність України дала багато. У переддень Незалежності навесні 1991 року я захистив докторську дисертацію. Працював на факультеті журналістики, до мене прихильно ставився колишній декан Анатолій Захарович Москаленко, який багато зробив для розвитку українського журналістичного мовознавства. Наша катедра 1991 року видала перший незаангажований ідеологічно підручник “Сучасна українська мова” для студентів факультетів журналістики, який уже витримав п’ять видань. 1992-го я надрукував і ще тричі перевидавав підручник “Стилістика сучасної української мови”. Оpubлікував мовностилістичні поради “Культура слова” (чотири видання) з передмовою Івана Дзюби, якому дуже вдячний. Іван Михайлович, попри велику зайнятість (був академіком-секретарем Відділення літератури, мови й мистецтвознавства), знайшов час, щоб ознайомитися з підручником і написати передмову. Багато надруковано публіцистичних статей у різних виданнях, зокрема в “Слові Просвіти”, в журналі “Урок української” тощо.

Усе ж прикро, що незалежна Україна виявилася далеко не такою, про яку ми мріяли. Що нам тепер робити? Я все-таки оптиміст, хоч для оптимізму нині дуже мало підстав. Приєднуюся до розумної поради нового Глави Української греко-католицької церкви Святослава Шевчука: “Він (Кіріл) приїжджає сюди творити “руський мір”, а нам треба творити український світ”. Усім об’єднатися, позбутися власних амбіцій задля створення повноцінного українського світу на своїй споконвічній землі.

Спілкувалася
Надія КИР’ЯН

Фото Олеся Дмитренка